

Förändringens genombrott

1976

Idag är det nog svårt att föreställa sig hur Sverige såg ut i september 1976 när 44 års socialdemokratiskt maktinnehav bröts och de tre borgerliga partierna tillsammans fick majoritet i Sveriges Riksdag. Vilken politik skulle nu sjösättas? Hur skulle tre partier som knappast ens samverkat i opposition kunna regera tillsammans och vilka skulle ingå i en ny regering? Moderaterna betraktades dessutom med misstro långt in i de borgerliga leden.

Självklart hade det långa socialdemokratiska maktinnehavet påverkat människors bild av Sverige. Det mesta kretsade kring Socialdemokraterna och de borgerliga partierna förhöll sig ungefär som små planeter i förhållande till solen. Politiken formulerades i förhållande till den socialdemokratiska bilden där politiken var alla goda gåvors givare och svaret på alla problem. Allt skulle läggas till rätta. Politiken trängde sig in även i de delar av samhället som tidigare varit förbehållna den privata sfären. Med höga skatter skulle människor göras beroende av offentlig välfärd. Även om det inte precis uttrycktes på det viset.

Inom skolans område var det mesta av det vi i dag upplever som självklart knappast ens formulerat i tankevärlden. Att föräldrar skulle kunna anförtros att välja skola åt sina barn var uteslutet. Att det skulle finnas privata offentligt finansierade alternativ i välfärden låg bortom varje rimlig föreställning. Den som föreslagit något sådant skulle ha uppfattats som ett dåligt skämt. Om inte värre. Så sent som 1985 skulle Olof Palme karaktärisera privata alternativ i barnomsorgen med orden Kentucky fried children dvs jämförbart med Kentucky fried chicken. Det var den socialdemokratiska bilden av den valfrihet vi idag finner självklar.

Skolan skulle se till att elevernas resultat blev lika. För att klara det måste man hålla tillbaka de duktiga för att inte skillnader skulle uppstå. Olof Palmes tanke ”att kapa topparna” vittnar om en total brist på respekt för alla elevers rätt till personlig utveckling utifrån sina egna förutsättningar.

I detta politiska klimat skulle det nu bildas en borgerlig regering. Självskrivna statsminister var Torbjörn Fälldin från Centerpartiet som var det ojämförligt största partiet. Skolfrågan var särskilt viktig för Moderaterna och man lyckades förhandla till sig skolministerposten. Den första borgerliga skolministern i modern tid blev Britt Mogård. Hon skulle ansvara för grundskolan, gymnasiet och den kommunala vuxenutbildningen biträdd av statssekreterare Anders Arfwedson. Lars Du Rietz blev politiskt sakkunnig och undertecknad blev informationssekreterare. Chef för departementet blev Folkpartisten Jan-Erik Wikström som skulle ansvara för den högre utbildningen och kulturfrågorna.

När Britt blev statsråd hade hon suttit sju år i riksdagen där hon till sin egen förtjusning valts in som ungdomskandidat. Som ledamot av partiets utbildningsutskott uppträdde hon som talesperson i Moderaterna i skolfrågor. Hon var också själv lärare och hade ett starkt personligt engagemang i utbildningspolitiken.

Regeringsförklaringen 1976

I den första borgerliga regeringsförklaringen återfanns tydliga moderata ståndpunkter. Betygssystemet skulle reformeras och små skolor och mindre klasser skulle eftersträvas. Läroplansarbetet skulle inriktas mot bättre baskunskaper och större inslag av praktisk yrkesorientering och närmare kontakt mellan skola och arbetsliv.

Ett departement i chock

Utbildningsområdet var ett område som Socialdemokraterna ägnat stor uppmärksamhet och där radikaliseringsgången gått långt. Att departementet betecknades som ett "rött" departement var ingen hemlighet. Även om departementstjänstemän ska rekryteras efter förtjänst och skicklighet hade många tjänstemän starka socialdemokratiska sympatier och departementet var en viktig karriärväg. Det finns naturligtvis ingen självklar motsättning mellan partisympatier och förtjänst och skicklighet – och det fanns många mycket duktiga medarbetare i departementet – men frågan var vad som vägt tyngst.

De båda ministrarna och vi andra kom till ett departement i chock. Här kom det plötsligt intränglingar, som inte hade där att göra, in på mark som varit en socialistisk spjutspets. Det var djupt motbjudande för många. Mottagandet blev därefter. Alla enhetschefer utom en bar en röd knappål på kavajen. Ett blomsterhav fyllde Britts nya arbetsrum och ur överflödet ville hon gärna dela med sig. En blivande medarbetare vägrade dock att ta emot den framräckta buketten. Att gratulera var inte att tänka på.

Mycket av det motstånd framför allt Britt mötte i departementet i början hängde naturligtvis ihop med de uppfattningar ett antal tjänstemän hade om moderat skolpolitik i allmänhet och Moderater i synnerhet. Någon gång i början visade Britt mig ett underlag som beskrev ett förslag utifrån vad man trodde var moderata värderingar. Det var ett aktstycke av fullkomligt nattsvarta åsikter utan någon som helst förankring i moderat politik. Det som vi nog förundrade oss mest över var hur någon på allvar kunde tro att vi hade sådana uppfattningar. Och att Moderater var hänsynslösa människor som helst trampade på andra. Det säger mycket om den tidens politiska klimat. Så småningom lärde man dock känna Britt och förstod att varken hon eller moderat skolpolitik gick ut på att gynna de starka eleverna på de svagares bekostnad. Sen gick samarbetet bättre.

En ny skolpolitik

I sitt första tal markerade Britt sina utgångspunkter för en ny skolpolitik. Trots trettio års reformarbete ansåg hon att arbetet med att reformera skolan måste fortsätta. Och att skolans utgångspunkt måste vara att alla elever - oavsett anlag och intressen - har lika värde. Det finns en stark betoning av vikten av kunskaper och färdigheter, något som tidigare kommit i skymundan för det som kallats social fostran. Man måste ställa krav på eleverna och samhället fick inte acceptera att en stor del av eleverna lämnade skolan med bristfälliga kunskaper och färdigheter. Visst känns frågorna igen nu fyrtio år senare.

Men det gällde också att balansera. Hon bedömde att det inte var läge att försöka avvika alltför radikalt från den politik som dittills förts. Regeringen behövde bevisa att folk kunde känna sig trygga med en borgerlig regering. Socialdemokraterna hade i valrörelsen försökt sätta bilden att vi i stort sett skulle radera den välfärd som de byggt upp. Dessutom hade Socialdemokraterna i många frågor lutat sig ömsom mot Folkpartiet ömsom mot Centerpartiet och då kunde man inte stöta sig med dem genom att alltför kraftigt ifrågasätta tidigare fattade beslut.

SIA

SIA-reformen var ett sådant område. Året innan hade Socialdemokraterna sjösatt ett beslut rörande skolans inre arbete den s k SIA-reformen. Mest uppmärksamhet väckte förslaget om att varva undervisning och fria aktiviteter i en samlad skoldag. Den delen av reformen kom att i stor utsträckning dominera debatten och Moderaterna tog starkt avstånd från den.

Men riksdagen hade beslutat om reformen och nu skulle den tillämpas. Britt som själv suttit i SIA-utredningen för land och rike runt och predikade SIA-skolans välsignelser. Hon ifrågasatte bilden av att den handlade om att nu störtar hästarna in i SIA-skolan som någon tidning formulerat det och förklarade tålmodigt gång på gång att den också innehöll förslag om förbättrat arbetssätt och större elevinflytande. Den samlade skoldagen föll så småningom ihop som en sufflé när föreningslivet inte kunde ställa upp på dagtid medan frågorna om samarbete, samverkan och elevinflytande fortfarande är aktuella

Normgruppen

Då som nu fanns det mycket kritik mot skolan. Brist på ordning och reda, elever som inte lärde sig tillräckligt osv. Britt gjorde då ett oväntat drag. Hon lanserade idén om en arbetsgrupp för att arbeta med skolans värdegrund. Det väckte en enorm genklang. Praktiskt taget varenda tidning skrev om detta och på ett övervägande positivt sätt. Självt hade jag varit orolig för att den kom vid fel tidpunkt – kring påskhelgen när kanske många journalister var lediga – men det visade sig vara en helt överdriven farhåga. Uppenbarligen fyllde detta initiativ ett länge känt tomrum. Även Gösta Bohman, som annars var njuigg med att erkänna Britts insatser gav henne pluspoäng för detta initiativ. Den resulterade så småningom i utredningen Skolan ska fostra.

Läroplan och betyg

Mycket av Britts arbete präglades av väntan på läroplans- och betygsutredningarna som tillsatts av tidigare regering. Betygsutredningen befann sig nu i slutskedet av sitt arbete och fick därför inga tilläggsdirektiv. Det var synd. I betänkandet uttrycktes bl a synen att betyg medför att arbetet i skolan riskerar att få en inriktning mot att meddela kunskaper och färdigheter. Som om inte detta var skolans uppgift! Vem vet hur sådana tankar hade vidareutvecklats utan maktskifte. Tyvärr var betygen en fråga som också var kontroversiell inom regeringen men det blev inte Britt som fick lägga fram proposition om ny läroplan och betyg. Det blev en folkpartistisk skolminister och de starkt kritiserade relativa betygen

fortsatte att gälla. Läroplanen ersattes av en ny redan 1994 och betygen blev målrelaterade genom en ny moderat skolminister.

Gymnasieutredningen

Även en gymnasieutredning var tillsatt. Den fick däremot tilläggsdirektiv. Utgångspunkten för utredningen var att det skulle bli mer praktiska inslag på de teoretiska linjerna och mer teoretiska inslag på de yrkesinriktade linjerna. I tilläggsdirektiven slogs det emellertid fast att det inte fick handla om en förlängd grundskola utan linjerna skulle behålla sin huvudkaraktär. Så är det också idag.

Kinaresan

Britt var mycket engagerad i frågor som rörde samverkan skola – arbetsliv. Mycket arbete ägnades åt att hitta ramar för detta på lokal nivå och tidigt hade också ett stort antal kortare yrkesinriktade kurser för att motverka ungdomsarbetslöshet sju satts Hon funderade också över hur mer praktiskt lagda elever skulle komma bättre till sin rätt. Därför reste hon till Kina tillsammans med oss tre politiska medarbetare för att studera detta. I Kina hade den s k kulturrevolutionen under ledning av de fyras gäng lamslagit landet fram till 1976 och vi var bland de första svenskar som besökte landet. Expressen hakade på och döpte påpassligt gruppen till de fyras gäng med fru Maogård i spetsen. Det var en intressant resa men det kinesiska exemplet visade sig inte vara möjligt att översätta till svenska förhållanden.

Kvinnoförbundsordförande

Fackministrar uttalar sig i princip bara om sina sakområden. Något annat tillhör inte god ton. Men Britt hade en annan arena som ordförande för Moderata Kvinnoförbundet. I den egenskapen kunde hon uttrycka sig friare. Det uppskattades inte alltid av andra ministrar. En gång ställde de dubbla rollerna oförskyllt till problem för Britt. Pressmeddelanden som togs fram för henne som kvinnoförbundsordförande skulle skickas ut via partiorganisationen. Men en synnerligen jäktig fredag gick det snett. Ett utskick gick i departementets kuvert, en nitisk redaktör såg det och Britt fick schavottera. En mästrande ledarkommentar klandrade henne för detta. Tyvärr var det jag som var orsak till missen men det kunde hon ju inte säga.

Britt som chef

Britt var en sträng chef. Hon ställde höga krav på sina medarbetare men hon ställde också höga krav på sig själv och hon var nog regeringens flitigaste talare. Att vara informationssekreterare och talskrivare var i princip ett dygnetruntjobb. Informationen sköttes på dagtid och på kvällar och nätter skrevs talen. Det var inte fråga om att klippa och klistra. Det skulle vara ett nytt och fräscht tal varje gång. 20 sidor. Under säsong handlade det i genomsnitt om två tal i veckan. Det var tufft. Men det var samtidigt väldigt roligt att arbeta för henne. Hon hade en värme och en härlig humor och det blev många glada skratt genom åren. En gång när vi skulle diskutera ett tal gjorde Britt en drastisk beskrivning av hur en äldre sirlig herre krälade på golvet för att hjälpa hennes gamla mamma att sätta på sig pampuscherna efter en bättre middag. Vi skrattade så tårarna rann. Utanför Britts dörr satt

några medarbetare och väntade på att få komma in. De såg mig komma utfarande med tårar på kinderna. Jag fick några medlidsamma blickar och det föranledde så småningom nya skrattsalvor inne hos Britt.

Slutet

Under hösten 1978 hopade sig molnen i rikspolitiken. Kärnkraftfrågan hade fått sin egen laddning och statsminister Fälldin baxade sig längre och längre in i ett hörn som det till slut inte gick att ta sig ut från. I departementet följde vi den dagliga utvecklingen som la en förlamande hand över arbetet. Det gick ju inte att utträta något meningsfullt när man hela tiden funderade på om man skulle ha något jobb att gå till nästa dag. Och i oktober 1978 sprack regeringen. För Moderaterna handlade det i detta läge om att bilda regering med Folkpartiet och fortsätta mandatperioden ut men Folkpartiet kom överens med Socialdemokraterna om att de skulle släppa fram en ren folkpartiregering. Så blev det och plötsligt var inte Britt skolminister längre. Det var dystert. Så mycket återstod att göra när nu grunden för ett förtroende var lagd. Nu hade det varit möjligt att ta ut svängarna mer. Britt återgick till att vara riksdagsledamot och det uppskattade hon inte. Efter ett år var hon dock tillbaka som skolminister och denna gång med ett betydligt vassare skolavsnitt i regeringsförklaringen.

Förändringens genombrott

Britt fick inget gott mottagande när hon som nybliven skolminister kom till departementet 1976. Motståndet försvagades under åren men bröts inte helt. 1979 hade ett antal tjänstemän på en enhet i departementet laddat med champagne och tårta för att fira Socialdemokraternas återkomst. För dem blev valutgången en oerhörd besvikelse. Men champagnen gick nog åt. Efter valet 1982 tillträdde en socialdemokratisk regering. Denna gång hade det inte laddats med champagne och tårta. I all enkelhet tycker jag att det beskriver att Sverige hade börjat bli ett mer normalt land där maktväxling kan förekomma utan att landet rasar samman. Och nya borgerliga ministrar behöver inte uppleva det motstånd som Britt hade men som hon besegrade med inlevelseförmåga, politisk uthållighet och charm. Det finns förvisso de som menar att det inte hände så värst mycket under de sex borgerliga åren. Men dessa år innebar ändå i mångt och mycket en brytning med förlegade socialistiska tankar och de beredde marken för större förändringar som senare borgerliga regeringar kunnat genomföra. I den berättelsen har Britts insatser sin givna plats.

Ingela Gardner Sundström

Informationssekreterare åt Britt Mogård åren 1976 - 1978.

Hon har bl a varit riksdagsledamot, skolstyrelseordförande och kommunstyrelseordförande i Österåker. Nu kommunfullmäktiges ordförande och ordförande i förhandlingsdelegationen i Sveriges kommuner och landsting.

År 2000 startade hon en Montessorifriskola som hon fortfarande driver.